JZYS POLSKA

CZYLI

Dziennik umieiętności, wynalazków, kunsztów i rękodzieł,

poświęcony

kraiowemu przemysłowi, tudzież potrzebie wieyskiego i mieyskiego gospodarstwa.

wydawany

przez Gracyana Korwina

Tom pierwszy

---

z 13 tablicami rytowanemi częścią na blasze częścią na kamieniu.

---

w WARSZAWIE
Nakładem Wydawcy
Drukiem N. Glücksberga Typografa Uniwersytetu.
1820.

PROSPEKT.

Każdy przyiaciel sprawy oyczystéy nie bez radości widzi coraz więcéy wzmagaiący się promień narodowego światła. Pomnażaiąca się liczba pism w rozmaitych gałęziach oyczystéy literatury i przedmiotach naukowych, niemylną iest skazówką również upowszechniaiącego się nauk zamiłowania, iak doyrzéwaiącego w nich smaku. Nie możemy iednak przed sobą zataić: iż mimo tak usilne do oświaty dążenie, mimo znakomitych w niéy postępów, nauka rzeczy przyrodzonych, bliższy wpływ na potrzeby życia naszego maiąca, tudzież wiadomości ekonomiczne i techniczne, ieszcze nie w takém u nas są upowszechnieniu, na iakie istotnie zasługuią. Zdaie się nam dotąd zbywać na potrzebnym zasobie dzieł, któreby nieocenione z tych nauk korzyści, w sposobie na doświadczeniu opartym, do powszechnego podawały użytktu.

Bezstronny rzut oka na postęp gospodarskich i technicznych umieiętności Anglików, Francuzów, Niemców, zapewne nas przekona o wzniesionéy ich z tego względu zamożności i uderzaiącéy w porównaniu z nami różnicy. Alež nie ma gałęzi przemysłu; nie ma sposobu w kunsztach, rękodziełach, fabrykach, któreby u nich przez pisma publiczne ku powszechnemu użytkowi obiawiane nie były. Przyswaiali oni nawzaiem odkrycia i wynalazki swoie, stosuiąc ie do potrzeb kraiowych: dla czegož i my nie mielibyśmy z obcych korzystać doświadczeń, i na własnéy upowszechniać ie ziemi? Szkodliwe i tamuiące wzrost dobra oyczystego zdanie: iakoby nam tego po polsku posiadać nie trzeba, co pożytecznego zawieraią w sobie pisma zagraniczne, zamilknąć w ostatku musi przed trybunełem oświeconéy powszechności' która wszystko, co iest pożyteczne i narodowe, z gorliwością popiera.

Nie są wprawdzie i nasi rodacy bez wszelkiéy w tym zawodzie zasługi: między innemi Kluka uczone prace, nie mało w swoim czasie przyniosły dobrégo, i podziśdzień są użyteczne; szybki atoli postęp w nowych odkryciach; a z niemi wzrastaiące potrzeby nasze, zostawuią wiele do życzenia tak dalece: iż każde w téy mierze przedsiewzięcie zbytecznóm nie będzie. Fizyka, matematyka, chemiia, przetorowały przemysłowi ludzkiemu nieodstępne przedtém ścieszki do tayników przyrodzenia, i nie w długim lat przeciągu tyle nowych wykryły, ile niegdyś proste i mechaniczne, że tak rzec można, dochodzenie przez kilka nie obiawiło wieków.

Niepodlega dziś żadnemu zaprzeczeniu: iż kwitnący stan rolnictwa iest naypierwszą podstawą pomyślności kraiowéy. Na niém się zasadza prawdziwe bogactwo narodu; na niém się opieraią wszystkie inne gałęzie gospodarskiego przemysłu. Ale i przetwarzanie surowych ziemi płodów nieoddzielnym iest dobrego bytu naszego warunkiem: bo tylko te w korzystném użyciu własnych produktów niezawisłemi od zewnętrznych okoliczności uczynić nas może. Po zmianie szczególniéy stosunków handlowych; a nadewszystko po upadku naszego wywozowego handlu, obok nieustaiącéy potrzeby zagranicznych płodów natury i sztuki, ze znacznym ubytkiem krążącéy w kraiu gotowizny sprowadzanych, lepszy stopień fabryk kraiowych i rękodzieł, stałby się niechybnie skutecznóm lekarstwem na niedostatek, co źrzódła nasze wysusza. Ziemia i gospodarstwa nasze przy większém usiłowaniu i obszernieyszéy znaiomości w ekonomice i umieiętnościach technicznych, potrafiłyby pomyślność naszą na niezachwianéy ustalić podstawie, i w niemałéy części uwolnić nas od haraczu, który obcemu przemysłowi w niedostatku własnego, opłacać iesteśmy przymuszeni: tak bowiem wieyskie iak mieyskie gospodarstwa, mogłyby mieć rozliczne płody i twory własnéy pracy i przemysłu, któreby przynaymniéy głównieyszym potrzebom naszym wystarczaiąc, przez to samo kray nasz na wyższym stopniu zamożności postawiły.

Takiemi widokami pobudzona, zawiązała się tu w Warszawie *Redakcya pisma peryodycznego* pod tytułem:

JZYS POSLKA
czyli
Dziennik umieiętności wynalazków, kunsztów i rękodzieł poświęcony kraiowemu przemysłowi, tudzież potrzebie wieyskiego i mieyskiego gospodarstwa.

Głównym pisma pomienionego celem będzie rozszerzanie i upowszechnienie użytecznych dla kraiu naszego wiadomości, któreby dążyły do zwrócenia uwagi na przedsięwzięcie środków służących ku rozszerzeniu kraiowego przemysłu, czy to przez wskazanie obcych przykładów; czy przez udzielenie potrzebnych przepisów w rozmaitych gałęziach gospodastwa kraiowego.

Do zakresu pisma tego należyć będą:

1. Przędmioty ciekawe z nauk rzeczy przyrodzonych, chemii, fizyki etc. Wiadomości o szczególniéyszych przedmiotach handlowych i rzadkich płodach natury; krótkie rysy stanu zamożności i przemysłu obcych kraiów i t. p.

2. Wiadomości o zakładach i instytutach zagranicznych, celem wzniesienia przemysłu kraiowego ustanowionych; szczegółowe opisy fabryk i rękodzielni obcych i narodowych.

3. Celnieysze szczegóły z rolnictwa: o użytecznych narzędziach i machinach, o uprawie niektórych mało znanych i użytecznych roślin etc.; przedmioty dotyczące się chowu bydła, drobiu i t. p.

4. Wiadomości pożyteczne w gospodarstwie domowém dla gospodarzy i gospodiń. Korzyści z wszelkich gospodarstwa przdmiotów: o lnie, konopiach, o udoskonaleniu przędzy, płótna; blichy płócien, wosku etc. O browarach, gorzelniach i wydoskonaleniu fabrykatów z tychże. Cegielnie, piece, oszczędnicze kuchnie i t. p.

5. Rzeczy ku użytkowi kunsztów, rzemiosł, fabryk i rękodzielni, np. co do poprawy szkła kraiowego, garncarstwa, garbarstwa, tkactwa, papierni; o farbierstwie, o rzeczach dla malarzy, lakierników etc.

6. Literatura techniczna obca i narodowa.

7. Doniesienia o nowyoh odkryciach i wynalazkach.

8. Opisy i wzory modelòw na naynowsze sprzęty, naczynia, powozy etc. ku wygodzie domowéy i użytkowi artystòw i rzemieślników.

Szczególnieysze narzędzia gospodarskie, machiny, plany, którychby opisanie same dostateczném niebyło, wystawione będą w rycinach, których aby niepewnéy i częstokroć zawodnéy nieuczynic obietnicy, mimo zamierzonéy większéy, stanowi się naymnieysza liczba *dwanaście* w ciągu roku całego.

Jzys polska rocznie z dwunastu numerów, sto arkuszy obeymuiących, złożona, wychodzić będzie co miesiąc in 8vo majori; pięknym drukiem i na pięknym papierze. Cztéry numera składać będą tom ieden, z których każdy osobnym spisem materyi i ozdobnym tytułem opatrzonym będzie.

Ponieważ zamierzone w b. m. Styczniu r. b. pierwszego numeru wydanie dla nieprzewidzianych przeszkód wstrzymaném bydź musiało; przeto bieg roczny tego pisma od miesiąca Marca r. b. rozpoczynać, a z ostatnim Lutego roku przyszłego kończyć się będzie, w którym to czasie wyidzie numerów 12, a z tych pierwszy po połowie Marca; następne zaś w miesiąc ieden po drugim.

Cena prenumeraty roczna w kraiu bez poczty wynosi 54 złote, z pocztą złotych 60. Prenumerata pòłroczna bez poczty 28 złotych, z pocztą 31. Za granicą zaś podług umowy z pocztamtami.

Przyimuie się zaś tu w Warszawie w Redakcyi, w księgarni P. Glücksberga, a po Woiewództwach na wszystkich pocztamtach. Za granicą oprócz pocztamtów. W Krakowie u P. Grabowskiego -- We Lwowie u P. Wilda -- W Wilnie u P. Moritza -- W Poznaniu u P. Szumskiego -- W Krzemieńcu u P. Glucksberga.

W Warszawie dnia 20 Stycznia 1820 roku.

GRACYAN KORWIN.

Spis rzeczy w Tomie pierwszym zawartych.

Stronn.

Część pierwsza.

I. Wstęp - - - - - - 1.
II. Krótki rys technologii - - 8.
III. O uprawie lnu i konopi podług naynowszych wynalazków (z trzema rycinami) 25.
IV. O czyszczeniu wódki i destylacyi - 63.
V. O oleiach i ogólnych prawidłach w wytłaczaniu takowych - - - 84.
VI. Teorya plam, i sposoby wywabiania ich ze wszelkich tkanych rzeczy i sprzęt: 95.
VII. O towarzystwie londyńsk: ku wzniesieniu kunsztów, rękodzieł i handlu 107.
VIII. Wodociągi w Lond: i gaszenie pożarów 114.
IX. O towarzystwie paryzkiém ku zachęceniu przemysłu narodowego - 116.
X. Silicoxylon czyli skrzemieniałe drzewo 118.
XI Proiekt użycia dzwońcu na wódkę i indycht 119.
XII Dzieie wynalazków, odkryciów i ulepszeń 121.
1) Machina Jenerała Rödlich do robienia cegieł, 2) zabezpieczenie ciał palnych od ognia, 3) ważne odkrycie w przerabianiu żelaza. 4) Metronom. 5) Pranie za pomocą pary. 6) Poprawne działo. 7) Poprawne zamki u broni. 8) Poprawna suszarnia w słodowni. 9) Topienie saletry. 10) Piece i kuchnie oszczędnicze. 11) Przerabianie żelaza na zimno. 12) Adiaphonon. 13. Nowy sposób robienia drutu. 14) Poprawa fabryk faykowych. 15) Nowe sprzęty i narzędzia Prekla.
XIII Wiadomości literackie; o rzeczach uczonych, pożytecznych przedsięwzięciach i t.d. 130.
a) O dziele litograficznêm Senefeldera, b) o dziele Chaptala tyczącém się industryi, c) Książka o chmielu, Reidera. -- O bibliotekach we Francyi. -- O dawaney nauce farbierstwa w Paryżu. -- O zakazie wywożenia dzieł kunsztów z Austryi. -- O Towarzystwie ekonomicznêm w Moskwie. -- O kształceniu zdatnych ekonomow we Francyi. -- O towarzystwie ku wzniesieniu rolnictwa w Gratzu. -- O znalezioney litey miedzi. O gmachu na Antyki i dzieła kunsztu w Münich. -- O nowéy prasie drukarskiéy. -- Jnstytuta dla ciemnych.
XIV Rozmaitości politechniczne - 138.
a) Woda blichowa, b) pobielanie domowe naczyń kuchennych, c) kwaśna kapusta w suchym stanie, -- d) Tani kleyster dla fabryk, intryligatorów etc. e) fałszywa pozłota miedzi.

Część druga Tomu pierwszego.

Stronnica

XV. Rzut oka na postęp handlu przemysłu czasów dawnieyszych w ogólności i w szczególności na stan Polski, tudzież uwagi nad niedostatkiem pieniędzy 145.

XVI. O polewach do naczyń glinianych 180.

1) Polewy proste zdrowiu nieszkodliwe. 2) Kolorowane. 3) Polewy bez ołowiu. 4) Polewa do tyglów, używanych do topienia kruszców. 5) Polewa modna srebrna. 6) Polewa złocista.

XVII. O narzędziach, do destylacyi wódek służących: - - - - 192.

1) Ciepłomierz. 2) Alkoholomierz. 3) Cukromierz. 4) Alembik. 5) Kąpiel wodna i destylacya przez parę z dwoma alembikami.

XVIII. O uprawie i przyrządzeniu krokoszu na użytek farbierski - - - 214.

XIX. Rzecz o lnie i konopiach, tudzież o obrabianiu takowych bez moczenia i roszenia, sposobem P. Christiana - 219.

XX. Dobra pasza dla koni i bydła - - 230.

XXI. Nowo odkryte własności chmielu - 232.

XXII. O szkołach dla kunsztów i rzemiosł w *Chalons-sur Marne* i w *Angres* - 233.

XXIII. O użyteczności zynku, na pokrycie dachów i t. d. - - - - - 236.

XXIV. O wystawach dzieł, kunsztów, i zbiorach wyrobków fabrycznych - 240.

XXV. Wiadomości literackie; o rzeczach uczonych, pożytecznych przedsięwzięciach etc. - - - - - 245.

Konkursa w wileńskim Uniwersytecie -- Wsparcie ubogich uczniów w Berlinie -- Szkoła leśnictwa w Saxonii -- Uniwersytet w Wirginii -- Muzeum narodowe w Peście -- w Hermanstadt -- w Cyncynacie -- Ekonomiia polityczna Sismondego -- Zasady agronomii -- Zasady Chemii rolniczey -- Zasady rolnictwa rozumowanego.

XXVI. Wynalazki, kunszta, odkrycia, ulepszenia, patenta. -- Fabryka robot jubilerskich w Warszawie -- most żelazny -- telegrafy -- pantograf -- fabryka trzewików -- bruk żelazny w Londynie -- Oszczędność w oświeceniu miast -- patenta swobody we Francyi - - - 254.

XXVII. Rozmaitości politechniczne -- Błękitna hortenzya -- Czyszczenie oleiu do lamp -- Swiece woskiem powlekane -- Sztyfty do rysunków -- Woda pachnąca -- Kit Thenarda - - - - - - - 265.

Część trzecia Tomu pierwszego.

Stronnica

XXVIII. O założeniu instytutu agronomicznego, przez X. L. Hasselquist - 273.

XXIX. Rzut oka na reprodukcyę soli w Europie podług P. Villefosse - - 291.

XXX. O krochmalu z kartofli i wyrabianiu z takowego syropu (z ryciną) - 297.

XXXI. O pobiianiu dachu zynkiem-korrespondencya - - - - 310.

XXXII O wapnie do murowania - - 320.

XXXIII. Sztuka ożywienia zwiędniałych kwiatów - - - - 338.

XXXIV. Fabrykacya laku do pieczętowania 341.

XXXV. Aparat do gototowania owoców i powideł (z ryciną) - - 350.

XXXVI. O żelazie - - - - 355.

XXXVII. O naczyniach i narzędziach do destyllacyi wódek (z rysunkiem) 371.

XXXVIII. Rzut oka na produkcyę rolniczą i rękodzielną we Francyi - 376.

XXXIX. Osobliwszy sposób uleczenia ran od źmii zadanych - - - 383.

XL. Wiadomości literackie; o rzeczach uczonych pożytecznych przedsięwzięciach etc. - - - 386.

Niektóre pisma peryodyczne w Austryi -- Geognosia i geologia -- Gospodarstwo ziemiańskie -- Jlość pism peryodycznych w Ameryce północnéy -- Jlość takichże pism w państwach austryackich w bieżącym roku wydawanych -- O dzienniku Syberyiskim -- Jlość pism peryodycznych w Szkocyi i Jrlandyi -- Zakaz drukowania w Rzymie kursu astronomicznego podług systemu Kopernika.

XLI. Wynalazki, odkrycia, ulepszenia, patenta 396.

Sprostowanie względem wiszącego mostu, pod Warszawą proiektowanego -- Spis wydanych od roku 1819 w państwie austryackiem patentów na wynalazki -- Wynalazek ku zmnieyszeniu ceny skór -- Przenośne naczynia, gazem do oświecenia napełnione -- O piecu oszczędniczym, służącym razem do oświecania, tudzież o upowszechniaiącém się oświecaniu gazem -- O nowym produkcie z kartofli Monaco nazwanym -- O P. Taszyńskim artyście warszawskim kunsztownych robot stalowych.

XLII. Rozmaitości - - - - 408.

Poprawiony sposób robienia lekkich, sprężystych, w wodzie nieprzemakaiących kapeluszów -- Francuzki lakier do delikatnych robot z drzewa -- Sposob wyrabiania włokna z chmielin -- Sposób utrzymywania i leczenia kopyt końskich -- Sposób robienia wody kolońskiéy -- Wyrabianie iasnych i oszczędnie się palących świc łoiowych.

Część czwarta Tomu pierwszego.

Stronnica

XLIII. O założeniu instytutu agronomicznego, dokończenie - - 417.
XLIV. Uwagi o wewnętrzney sile Anglii, iéy bogactwach, handlu i rękodzieł: 430.
XLV. O Jrlandyi - - - - - 439.
XLVI. Papier przezroczysty do rysowania - 442.
XLVII. Suszarnia czyli izba do suszenia w rękodzielniach - - - 445.
XLVIII. Szale indyiskie - - - 447.
XLIX. O Oleyarniach (Korrespondencya) 450.
L. O miodzie i użytku iego zamiast cukru 456.
LI. Sposób warzenia dobrego miodu na trunek 468.
LII. O oświecaniu gazem w aptece Pana Degnera w Schweinfurcie - - 474.
LIII. O poprawnym miechu kowalskim Tab: 12 fig: 1. 2. przez *De la Forge* w Paryżu 481.
LIV. Machina do kraiania kartofli Tab: XII fig. 3. 4. 5 - - - 483.
LV. Wyrabianie mąki z kartofli - - 486.
LVI. Kasza z kartofli - - - 488.
LVII. Piwo z kartofli - - - 489.
LVIII. Wino z kartofli - - - 490.
LIX. Opisanie ręcznego tartaku, którym ieden lub dwoch ludzi kloce 10 do 12 cali grubości maiące -- do wszelkiego użytku trzeć mogą Tab: XI - 482.
LX. Wiadomość o araku i sposoby naśladowania takowego - - 495.
LXI. O żelazie - - - - - 506.
LXII. Ułomek do historyi rękodzielni papier: 521.
LXIII. Uwaga o trwałości cegieł i poprawie ich podług P. Niesemann - 531.
LXIV. Odpowiedź na uwagi o blachach zynkowych - - - 535.
LXV. Wynalazki - - - 540.